

Pilkoji žiurkė – prisitaikymo ir išgyvenimo lyderis

Žiurkės Lietuvoje

Lietuvoje aptinkamos dvi žiurkių rūšys: invazinė pilkoji žiurkė (*Rattus norvegicus*) ir vietinė juodoji žiurkė (*Rattus rattus*). Iš Kinijos šiaurinės dalies pilkosios žiurkės išplito visame pasaulyje, išskyrus Antarktidą. Plisdamos jos išstūmė juodąsias žiurkes, kurių populiacijos visoje Europoje ženkliai sumažėjo. Kada tiksliai ir koku būdu į Lietuvą pateko šios žiurkės, nežinoma. Apie 1960-uosius šiaurės rytinėje Lietuvos dalyje neaptikta, nuo 1980-ųjų jau buvo išplitusi visoje šalyje. Populiacijos dydis nežinomas; vertinant pagal kitas šalis, jų skaičius galėtų būti milijoninis.

Pilkoji žiurkė į Invazinių rūšių Lietuvos Respublikos teritorijoje sąrašą įrašyta 2012 m. Išplitusios visoje šalyje, pilkosios žiurkės dažniausiai gyvena arti žmonių: rūsiuose, tvartuose, fermose, šiuokšlynuose, kanalizacijos sistemose, uostuose ir produktų saugyklose.

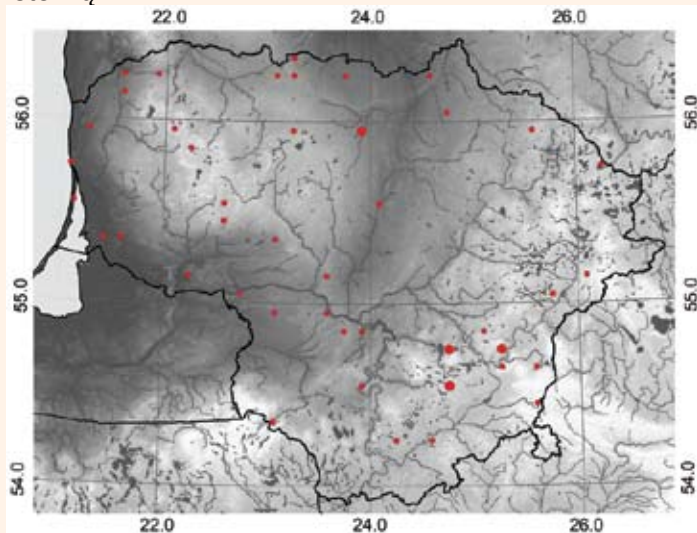

Kuo skiriasi pilkoji ir juodoji žiurkės?

Nors rūšies pavadinimas rodo, kad abi žiurkių rūšys skiriasi kailio spalva, vien šio požymio rūšiai apibūdinti gali nepakakti. Pilkoji žiurkė išsiskiria buku snukiu, trumpesne už kūną uodega, mažomis akimis ir nedidelėmis ausimis (užlenktos į priekį, jos neuždengia akių). Pilkosios žiurkės yra didesnės, jų suaugėliai gali sverti iki 900 g.

Paplitimas

Pilkosios žiurkės aptinkamos gyvenvietėse, šiltuoju metų laiku gali persikelti į laukus ir miškus. Labiau mėgsta drėgnas buveines, todėl dažniau įsikuria pastatų rūsiuose. Jos pasižymi įvairaus laipsnio sėsliu elgesiu, kuris priklauso nuo maisto, pastogės ir tinkamos aplinkos buvimo. Miestuose, kur išteklių yra palyginti daug ir jie stabilūs, pilkosios žiurkės gali pasižymėti didesniu sėslumu. Mažiau palankesnėse aplinkose žiurkės priverstos nuolat judėti ieškant išteklių.

Kas nulemia pilkųjų žiurkių invazyvumą?

Svarbiausias veiksnys yra sugebėjimas prisitaikyti prie bet kokių aplinkos pokyčių. Pilkosios žiurkės dažniausiai apsigyvena šalia žmonių. Jų pojūčiai – rega, klausa, uoslė ir lytėjimas – yra labai išvystyti. Žiurkės puikiai laipioja, rausia urvus, nebijo vandens, todėl geba plisti kanalizacijos vamzdžiais. Gyvena didelėmis grupėmis, sudarytomis hierarchiniais principais. Esant pavojui, žemiausią rangą užimantys jauni gyvūnai paaukojami grupės išlikimo labui. Labai vislios, per metus veda daug vadų po 6–11 (iki 14) jauniklių. Patelės subręsta 5 savaičių amžiaus ir iš karto atvedusi jauniklius gali pradėti lauktis kitos vados. Invazyvumą sąlygoja ir žiurkių įvairiaėdiškumas. Jos minta augaliniu (grūdais, sėklomis, vaisiais, šaknimis) ir gyvūniniu (bestuburiais ir stuburiniais gyvūnais – varliagyviais, paukščiais, kitais žinduoliais) maistu, šiukšlėmis ir atliekomis. Be to, pilkosios žiurkės yra atsparios daugeliui ligų.

Žala

Pilkųjų žiurkių žala įvairiose šalyse vertinama milijonais ir net milijardais eurų. Ekonominiai nuostoliai padaromi įvairiuose sektoriuose:

- Maisto pramonėje, užteršiant sandėliuojamą maistą ir graužiant įvairius produktus, taip pat pažeidžiant sanitarines maisto gamybos ir prekybos sąlygas. Nuostoliai dar padidėja dėl būtinybės naikinti graužikus ir sterilizuoti užterštas patalpas.
- Žala infrastruktūrai. Žiurkės pajėgia graužti ne tik medį, bet ir plastiką, tinką, mūrą ar betoną. Jos pažeidžia pastatus, laidus, vamzdžius ir izoliaciją. Ypač didelė žala gali būti padaroma miestuose.
- Žiurkės gali pažeisti pasėlius, užteršti sandėliuojamą derlių ir padaryti kitų nuostolių žemės ūkiui. Gyvulininkystės fermose jos ėda ir užteršia pašarus, gali apgraužti naminių gyvūnų ir paukščių jauniklius.
- Žiurkės gali žmonėms ir naminiams gyvūnams perduoti ligas (kriptosporidiozę, hemoraginę karštinę, hantavirusines ligas, toksoplazmozę, trichineliozę, Veilo ligą) ir parazitus (blusas ir erkes). Su žiurkių platinamų ligų prevencija, gydymu ir kenkėjų kontrole susijusios išlaidos gali būti labai didelės.

Ligų perdavimas žmonėms ir naminiams gyvūnams

- Tiesioginis kontaktas, per artimą sąlytį su infekuotomis žiurkėmis dėl įkandimų, įbrėžimų arba sąlyčio su jų šlapimu, išmatomis ar seilėmis.
- Netiesioginis kontaktas, kai žiurkių šlapimu, išmatomis ir seilėmis užteršiami paviršiai, maistas ir vandens šaltiniai.
- Per blusas ir erkes, kurios siurbdamos kraują perduoda ligų sukėlėjus iš žiurkių kitiems gyvūnams ir žmonėms.
- Perdavimas per orą, kai džiūdamos žiurkių išmatos dulka ir žmogus tas daleles įkvepia.
- Perdavimas įkandant, kai užkratas gali būti perduotas per seiles.

Naikinimas

Žiurkės naikinamos, naudojant fizines, chemines ir biologines priemones. Metodo pasirinkimas priklauso nuo užkrėtimo intensyvumo ir asmeninių pageidavimų bei galimybių.

1. Spąstai: dažniausiai naudojami tradiciniai mušamieji spąstai, lipnios gaudyklės ir gyvosios gaudyklės. Spąstai ir klijų gaudyklės yra mirtini, gyvosiomis gaudyklėmis sugautas žiurkės tenka numarinti kitais būdais.
2. Elektroninės gaudyklės: elektroninėse gaudyklėse yra įtaisyti jutikliai, kurie aptinka žiurkės ir jas užmuša mirtinu elektros šoku. Šios gaudyklės yra tradicinių spąstų alternatyva ir gali būti veiksminga žiurkių kontrolės priemonė. Reikia pasirūpinti, kad į gaudyklės nepatektų naminiai gyvūnai.
3. Ultragariniai prietaisai: jie skleidžia žiurkėms nemalonius aukšto dažnio garsus ir išbaido jas iš patalpų. Tačiau dėl jų veiksmingumo diskutuojama, o žiurkės, laikui bėgant, gali priprasti prie garso.
4. Rodenticidai: tai dažniausiai naudojami cheminiai masalai. Svarbu naudoti rodenticidus pagal pateiktas instrukcijas. Nuodai gali būti granulių, blokų pavidalo arba skysti. Greito veikimo nuodai neveiksmingi, nes žiurkės vengia naujo maisto, todėl jaukas pražudo tik nedidelę dalį populiacijos. Labiausiai tinka kraujo krešėjimą stabdantys lėto veikimo antikoagulantai, kuriuos naudojant kartu su kalciferoliais, sutrikdoma kalcio ir fosforo pusiausvyrą organizme. Rodenticidai gali būti naudojami vamzdelio formos gaudyklėje, kurioje yra įrenginys automatiniam suėsto jauko su nuodais papildymui. Tokia gaudyklė yra ekologiškesnė, nes nuodų negali pasiekti paukščiai ir stambesni už žiurkę gyvūnai.
5. Holistinis metodas: tai yra kompleksas būdų, apsaugant patalpas nuo žiurkių patekimo, sandariai

uždengiant maisto ir vandens atsargas, gaudymas spąstais ir švarios aplinkos palaikymas apie namus.

6. Profesionalus naikinimas: jei žiurkių populiacijos didelės arba jos sunkiai pasiekiamos, profesionalios kenkėjų kontrolės įmonės gali įvertinti situaciją ir įgyvendinti tinkamas naikinimo priemones.

Atsakomybė ir teisinis reguliavimas

Šią rūšį laikyti, veisti, naudoti arba mainyti, vežti ar paleisti į aplinką griežtai draudžiama pagal Laukinės gyvūnijos įstatymo nuostatas. Draudimai netaikomi domestikuotoms naminėms žiurkėms.

Aplinkos apsaugos departamentas prie Aplinkos ministerijos atsakingas už invazinių rūšių naudojimo kontrolę šalies viduje. Sankcijos už invazinių rūšių neteisėtą naudojimą ir valdymo priemonių nevykdymą nustatytos Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 304² straipsnyje. Pastebėjus pažeidimą, reikia skambinti tel. 112 arba norint pasikonsultuoti darbo dienomis 9–16 val. tel. 8 700 02 022.

Patarimai

- Lengviau apsaugoti pastatus nuo žiurkių patekimo, negu išnaikinti jau įsigavusias į jų vidų.
- Visomis priemonėmis apribokite maisto pasiekiamumą.
- Naudokite įvairias naikinimo priemones, kad žiurkėms būtų sunkiau prisitaikyti.
- Naudokite tik naujos kartos lėto veikimo rodenticidus. Konsultuokitės su pardavėju.
- Naudojant rodenticidus, užtikrinkite, kad jų nepasiektų naminiai gyvūnai.
- Katės nėra patikimas būdas patalpų apsaugai nuo žiurkių.
- Profesionalios tarnybos teikia graužikų naikinimo paslaugas visoje Lietuvoje.

Įsidėmėkite

Lietuvoje naikinti pilkąsias žiurkes galima be leidimo, visus metus

Pastebėję pilkąsias žiurkes, įrašykite duomenis į *Biologinės įvairovės informacinę platformą*:
www.biip.lt

Teksto autoriai – Linas Balčiauskas ir Laima Balčiauskienė
Nuotraukų autoriai – Selemonas Paltanavičius, Vitalijus Stirkė

 Lietuvos
Respublikos
aplinkos
ministerija

Kuriame
Lietuvos ateitį
2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

Parengta vykdant iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšų bendrai finansuojamą projektą Nr. 05.5.1-APVA-V-018-01-0012 pagal 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 5 prioriteto „Aplinkosauga, gamtos išteklių darnus naudojimas ir prisitaikymas prie klimato kaitos“ 05.5.1-APVA-V-018 priemonę „Biologinės įvairovės apsauga“

Išspausdinta ant visiškai perdirbto popieriaus